

Nekrológy a spomienky

Čo nám „EJ-ÁJ“ nenahradí – zamyslenie sa nad jednou generáciou botanikov

Uplynulý rok nás opustili dvaja botanici, ktorí boli predovšetkým vzácnymi ľuďmi – s darom vnímať prírodu a ochotou tento dar zdieľať. Začiatkom roka, mesiac po dovŕšení krásnych 97 rokov to bola Libuška Pačlová, následne s jarnou energiou a rozkvitajúcimi lúkami, mesiac pred svojimi 71. narodeninami, odišiel na „druhú stranu“ Janko Kliment.

Obaja boli pre mňa mentormi, ľuďmi, ktorých som si nesmierne vážil, nielen pre ich poznanie, lásku k prírode, horám, rastlinám, ale aj pre ich „človečenstvo“, pokoru a integritu. Pominuteľnosť fyzického bytia, plynutie času a premena prítomného okamihu na minulosť nás núti k zamysleniu a možno až nostalgickým úvahám spojeným s prežitými skúsenosťami a zážitkami. Tak je to aj dnes, keď zoči-voči realite súvisiacej s odchodom týchto dvoch osobností mi evokovali myšlienky na rýchlo sa meniaci svet, kde stroje nahrádzajú ľudí, umelá inteligencia nezriedka aj vzťahy. Čo však nenahradí, je osobná skúsenosť, autenticita, emócia prameniaca zo spoločných zážitkov a čas strávený v krásnom prostredí hôr či prírody.

Za posledné desaťročia sa ľudstvo posunulo v poznaní sveta, jeho zákonitostí a vo vývoji technológií závažnou rýchlosťou vpred – a to takým spôsobom, akému aj moja generácia konca sedemdesiatych rokov občas nechce veriť. Len nedávno boli súčasťou iba fantastických sci-fi príbehov. Na druhej strane, ako ľudstvo sme za tento čas bezprecedentne stratili kontakt s prírodným prostredím a úctu k prírodnému svetu vôkol nás. Napriek tomu, že vieme veľa o prírode, príčinách javov v nej, máme s ňou najmenší kontakt v celých dejinách ľudstva. Modernému človeku nechýbajú informácie o prírodnom svete okolo, ale intenzita precítenia ho, podmieňujúca pocit spolunáležitosti s okolitou prírodou a s tým spojenú pokoru a nevyhnutnosť prírodu chrániť.

A práve Libuška aj Janko boli z generácie botanikov, ktorá mala kontakt s prírodou veľmi intenzívny prostredníctvom práce v teréne a stoviek dní strávených zberom dát, vlastným priamym pozorovaním, diskusiami na hrebeňoch, horských chatách, lesných chodníkoch. Celá generácia vegetačných vedcov, o ktorých teraz píšem, založila svoje poznanie na rozsiahlom čase strávenom v teréne, vnímajúc, pozorujúc a „precitujúc“ vzťahy rastlín so svojim prostredím, poznali celú škálu lokálnej aj širšej variability a hlavne poznali druhy tak, ako už väčšina botanikov ďalších generácií nikdy nebude vedieť. Áno, umelá inteligencia cez aplikácie ako „iNaturalist“ alebo „Flora Incognita“ nám budú ponúkať identifikácie druhov na základe fotografií. Áno, budeme mať/máme medzi sebou expertov na konkrétne rody či druhy, ktorí na základe analýzy DNA vysvetľujú zložité evolučné teórie bez nutnosti vidieť daný druh v teréne. Ale to, čo bolo pre nás samozrejme, pomaly odchádza. Existovala generácia odborníkov, ktorým ste ukázali tzv. „geobotanické seno“, ružicu zverou ohryzených listov, malý trs ostrice či steblo trávy bez listov – a dostali ste odpoveď. Pri súpise druhov z plochy 5×5 metrov v alpínskom poraste vám určili 15 druhov machorastov a 10 lišajníkov, ostatné roztriedili do papierových vrecúšok a po večeroch s lupou a mikroskopom – až na taxonomicky komplikované skupiny – dotiahli každý nález do rodu či druhu. Táto doba je, pomaly ale isto, za nami. Tlak byť efektívny, publikovať v prvokvartilových a decilových časopisoch, viesť študentov, byť manažérom, mať vlastný tím, projekty, najlepšie európske či dobre financované..., to všetko podmieňuje stále väčšiu a väčšiu špecializáciu a obmedzuje čas umoznený byť tam vonku, kde sa to všetko deje – v teréne, v prírode.

A tak sa so spomienkou na Janka a Libušku rozepamätávam na náš spoločný čas, či už to bola Malá Fatra alebo vrcholy Belianskych Tatier, ľadovcové doliny alebo štity Vysokých a Západných

Tatier, s podobnými ikonami odvetvia fytoecológie na Slovensku, akými sú Danka Bernátová, Janka Uhlířová, Tonko Petřík, Zuzka Dúbravcová, Janko Topercer a mnohí ďalší, vrátane Milana a Ivana, ktorých som mal možnosť zažiť a stráviť s nimi čas. Učiť sa od nich, odhaľovať tajomstvá vzťahov rastlín a ich spoločenstiev, počúvať ich príbehy a vnímať múdrosť a pohľady na svet – meniaci sa a rýchlo ubiehajúci, odviejajúci minulosť niekam do hmiel ako mraky unášané po búrke. A pritom sa znova vydávať na hrebeň po tom, čo sme skrčení v kosodrevine prečkali smršť a dojedli zvyšok jedla – aby sme využili každú chvíľu medzi zápismi a pobrali sa k ďalšej ploche, aby dát bolo predsa len trochu viac. Veď svet sa mení a možno tie naše zápisky budú tým posledným pamätníkom, aká krásna a variabilná bola horská flóra a vegetácia v miestach, kde čoskoro vyrastú už len lyžiarske strediská a pribudnú lanovky či cyklochodníky alebo rozbujejú pesedy a vнадiská...

Všetko plyní, neznamená to, že to je nutne horšie, zlé... ale načím povedať, je to iné a je teda dobré vedieť, že niečo, čo malo hodnotu a bolo krásne, odchádza a je (aj) na nás, čo príde ďalej. Tak, ako tu Janko zanechal svoje dielo o endemitoch Slovenska, vegetačné prehľady Slovenska a mnohé lokálne štúdie a články o variabilite bioty, tak tu zostáva v pamäti jeho pokojný hlas, úsmev alebo spomienka na jeho pracovitosť a zanietenosť či malebnosť spisovného slovenského jazyka, s ktorým vedel pracovať tak, ako sa na pravého Martinčana patrí. A tak si vždy, keď sa ocitnem na malej plošinke uprostred strmého svahu, obklopený pestro kvitnúcimi horskými lúkami, na neho spomeniem, keď sa na chvíľu zastavím na svahovom odpočinku... A Libuška? Jej 97 rokov bolo naplnených rovnakou pokorou a precíznosťou, s akou pristupovala k prírode i k ľuďom okolo nej. Zanechala po sebe obraz botaničky, pre ktorú terénny výskum nebol len zberom dát, ale mysľom.

JOZEF ŠIBÍK